

Parasha Toldot

Bereshiet/Genesis 25:19-28:9

Een gezinsdrama met een hoger doel

door Rob Cassuto

In de parasha Toldot (Bereshiet/Genesis 25:19-28:9) wordt de familiegeschiedenis van Avraham en de uit hem gesproten nakomelingen voortgezet. Als we even afzien van de context van semi nomaden van rond het millennium vóór de gewone jaartelling en de spirituele strekking even tussen haakjes plaatsen, dan zien we een levendige en van drama doorspekte kroniek voor ons met markante karakters en boeiende verwickelingen van alle tijden. Een ontwikkelingspsycholoog, gezinstherapeut of televisieschrijver op zoek naar een nieuwe

serie zou hier volop materiaal vinden.

De hoofdpersonen in deze parasha Toldot ('generaties') zijn Jitschak, zijn gemalin Rivka en hun zonen Ja'akov en Esav (ook wel Edom genoemd).

De tweede aartsvader is een niet al te opvallende man geweest. Zijn belevenissen zijn voor een deel een variant geweest op die van zijn vader. Ook hij heeft hongersnood gekend en was op weg naar Egypte, maar hij strandde in het gebied van Avimelech. Ook hij heeft zijn vrouw Rivka aan een machtige heerser, Avimelech, voorgesteld als zijn zuster, maar voor het tot de zonde kwam zag Avimelech vanuit een raam zijn gast 'spelen' met Rivka en Jitschak werd op het matje geroepen. Ook Jitschak had ruzie over de bronnen voor het vee, maar hij wist grote conflicten uit de weg te gaan en werd een welvarend en rijk man met veel vee en veel knechten. Sommige bijbelwetenschappers hebben er wel een soort van in latere volksverhalen gecreëerde pseudo-Avraham in gezien, maar dat doet hem wel onrecht. Hij had genoeg aan één vrouw, Rivka, die een grote invloed had op haar echtgenoot. Vermoedelijk is Jitschak een rustige man geweest, een niet al te grote spirituele geest zoals zijn vader. Hij is zijn positie van laat geboren zoon uit bejaarde ouders en oogappel van zijn moeder en ook het jeugdtrauma van een vader, die met een mes boven hem stond om toe te stoten, goed te boven gekomen, vooral ook door zijn voortreffelijke vrouw, die ook als een moeder voor hem was.

Zo was hij een stabiele man geworden en een stevige manager van zijn have en goed. In de sefirot van de levensboom vertegenwoordigt hij de sefira Gewoera, kracht. Zijn favoriete zoon is dan ook Esav, de krachtige krijger, die met stevige behaarde armen boog en zwaard hanteerde, een gepassioneerde jager, die zijn vader behaagde met wildschotels. Al in de baarmoeder is de strijd begonnen met zijn tweelingbroer, die bij de geboorte hem bij de hiel vasthad, misschien in een poging hem in het geboortekanaal nog te passeren, Ja'akov, die in alles zijn tegenhanger was, een gladde tengere jongen, die het liefst bij de tenten bleef en bij zijn moeder (de oude rabbijnen vonden natuurlijk, dat hij daar al Tora studeerde), bij Rivka.

Tot nu toe is er sprake van een familie met flink wat disharmonie. De vader heeft zijn favoriete zoon en de moeder heeft háár favoriet. De twee zonen zelf zijn totaal verschillend geaard. De jongste van de tweeling lijkt een huismus, maar hij ziet er niet tegenop misbruik te maken van het impulsieve temperament van zijn broer en hem zijn eerstgeboorterecht – zeer belangrijk in het toenmalig Midden-Oosten – afhandig te maken, daarmee getuigend van een scherpe ambitie in het leven. Goed passen daarin de machinaties van moeder Rivka om haar oogappel Ja'akov in het zadel te hijsen van stamhoofd door, als de vader blind op zijn waarschijnlijk sterfbed ligt, hem te instrueren zich voor te doen als vaders favoriet Esav bij het krijgen van de bepalende vaderzegen voor de oudste zoon.

Hoe vaak is dat in de geschiedenis niet gebeurd, de moeder die haar favoriete zoon op de troon wil en daar alles voor doet? Jitschak moet trillend van boosheid of angst voor zijn zoon Esav de misleiding opbiechten en Esav brult van woede en zweert zijn broer te zullen laten boeten. Maar de plannen zijn gelukt en Avrahams erfenis rust voortaan op de schouders van Ja'akov. Het is gebeurd met list en lagen van de kant van Rivka en Ja'akov. Mooi is dat. Blijkbaar was het de hogere bedoeling, dat het zo zou gaan, maar de schoonheidsprijs verdient het niet. De televisieschrijver zou spreken van een adembenemend gezinsdrama, de psycholoog over een broken home. Maar het is vaak wel de werkelijkheid, die zich zo afspeelt. Het vrome cliché is, Gods wegen zijn ondoorgrondelijk. Er staan wel meer laakbaarheden in de Tora, die het grote verhaal niettemin toch verder brengen (huiswerk: noem er een paar...).

Als we het verhaal proberen te hervertellen vanuit een meer spirituele optiek dan licht misschien een andere laag op.

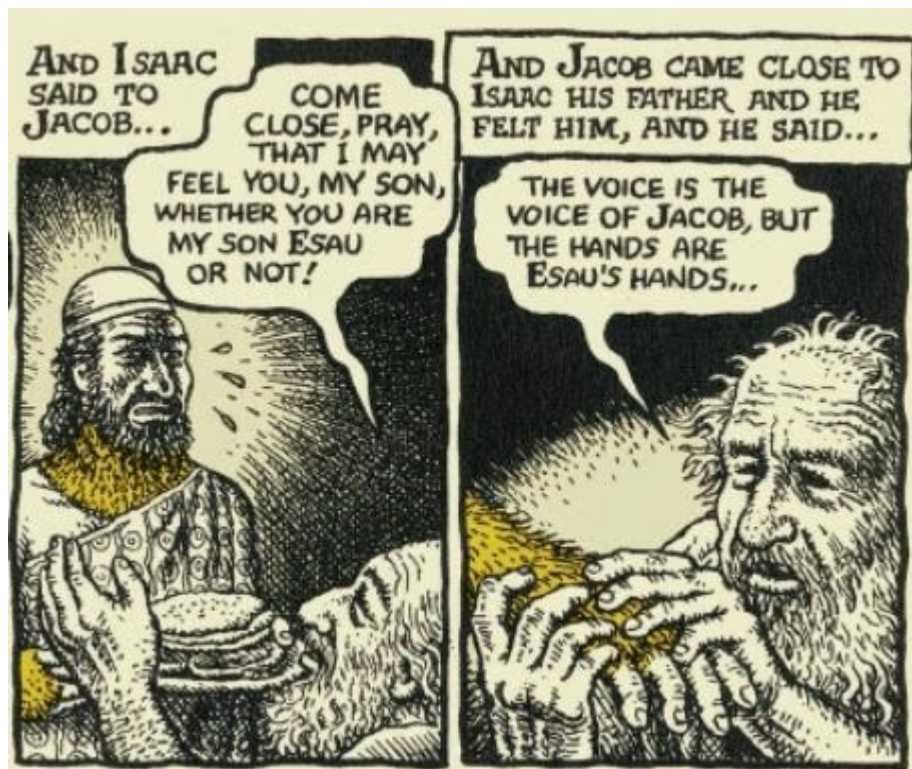
Is Rivka in gezinspsychologie de slechte moeder met haar eenzijdige voortrekken van haar oogappel, in de spirituele geschiedenis is zij degene, die de dramatische constellatie voorvoelt als zij zwanger is en (25:23) de stem hoort die voorzegt dat er twee naties in haar schoot zijn en dat de oudste de jongste zal dienen. *) Ze moet bij het opgroeien van de kinderen haar voorgevoel bevestigd hebben gezien en in de

jonge Ja'akov de kwaliteiten hebben gemerkt die hem waardig maakten om de erfenis van Awraham op zich te nemen.

In de woestheid, de impulsiviteit, het gebrek aan overleg van Esav lag ook tegelijk een onvermogen om boven de passie of de begeerte van het moment uit te kijken, om te luisteren naar diepere of hogere boodschappen, om de essentie van dingen en mensen te peilen, kortom om contact te voelen met de Eeuwige. Daarmee is Esav geen kwaadwillige, geen slechterik, geen crimineel, hij is eenvoudig alleen maar ongeschikt. Hij is zoals u of ik, als we niet boven de begeerten van het moment uit kunnen kijken, en dat doen we meestal niet. **)

Rivka voelde zich instrument om de herschikking van de opvolging van Awraham te helpen realiseren. Het lijkt wel of zij de drager van inzicht was, terwijl Jitschak geen gevoel had voor de meer spirituele laag van werkzaamheid in zijn familie. Hij was blind voor de meer subtiele kwaliteiten van Ja'akov en genoot van de wilde kracht van Esav en zijn gebraden wild, Esav in wie hij waarschijnlijk meer zichzelf herkende.

Plaut ***) werpt de interessante vraag op of Jitschak toch niet ergens halfbewust heeft geweten, dat Ja'akov de meer geschikte was. Alles in de pesoekim 27: 18-27 wijst op de twijfel die de bijna blinde vader ervoer al vanaf de binnenkomst van de zich als Esav voordoeende en geklede Ja'akov.

¹⁸ Zo ging hij naar zijn vader. 'Vader', zei hij. 'Ja, mijn zoon', zei Jitschak, 'wie ben je?' ¹⁹Ja'akov antwoordde zijn vader: 'Ik ben Esav, uw eerstgeboren zoon. Ik heb gedaan wat u me hebt gevraagd. Kom, ga overeind zitten en eet van wat ik heb geschoten; dat zal u de kracht geven om mij te zegenen.' ²⁰ 'Hoe heb je zo snel iets kunnen vinden, mijn zoon?' vroeg Jitschak. En hij antwoordde: 'Doordat de Eeuwige, uw God, alles zo gunstig voor me liet verlopen.' ²¹ Toen zei Jitschak tegen Ja'akov: 'Kom eens wat dichterbij, mijn zoon, zodat ik kan voelen of je inderdaad mijn zoon Esav bent of niet.' ²²Ja'akov kwam dichterbij zijn vader staan en deze betastte hem. Het is Ja'akovs stem, dacht hij, maar het zijn Esavs handen. ²³ Omdat Ja'akovs handen even behaard waren als die van zijn broer Esav, herkende Jitschak hem niet en dus zegende hij hem. ²⁴ 'Ben je echt mijn zoon Esav?' vroeg hij nog. 'Ja', antwoordde Ja'akov. ²⁵ Toen zei hij: 'Zet het wildbraad dan dichterbij me, zodat ik ervan kan eten, mijn zoon, en de kracht vind om je te zegenen.' Ja'akov zette het dichterbij hem en Jitschak at ervan. Ook bracht hij hem wijn, en hij dronk ervan. ²⁶ Toen zei Jitschak tegen Ja'akov: 'Kom eens dichterbij, mijn zoon, en kus me.' ²⁷ Hij kwam dicht bij hem staan en kuste hem. Toen Jitschak zijn kleren rook, sprak hij de zegen over hem uit.

De vraag rijst: wilde Jitschak misschien bewust misleid worden, omdat hij zelf niet de moed had om de beslissing te nemen, die Rivka wel had genomen? Speelde Jitschak misschien het spelletje mee om te laten gebeuren, wat ook hij diep in zijn hart wist, dat zou moeten gebeuren?

noten:

*)

Ber. 25:23 *De Eeuwige zei tegen haar:*

'Twee volken zijn er in je schoot, volken die uiteengaan nog voor je hebt gebaard.

Het ene zal machtiger zijn dan het andere, de oudste zal de jongste dienen.'

Ik vat deze uitspraak op als een – zo je wil transcendent – voorgevoel van Rivka. Vat je deze regels op als een absolute godspraak, dan heeft dat veel theologische en filosofische implicaties. Zo hebben deze regels veel theologische discussies – met name in het Christendom, bv. Augustinus – veroorzaakt over predestinatie, uitverkiezing, verlossing en genade; als God al weet wat er gaat gebeuren, wat betekent dat dan voor de vrije wil en de toerekenbaarheid van daden, goede en slechte?

**)

In midrash en legende heeft Esav of Edom een wel heel slechte naam gekregen. Hij is het toonbeeld van de bedrijver van het kwaad geworden en Edom is geworden tot de benaming van Romeinen, Nazi's en dergelijke. Maar niets in de Tora duidt daarop of geeft aanleiding tot demonisering. In de parasha Dewarim memoreert Moshé, dat de binnentrekkende Israëlieten het land van zijn nakomelingen, Edom, niet mochten binnenvallen.

***)

Gunther Plaut (ed), *The Torah, a modern commentary*, die ik voor deze parasha heb geraadpleegd.
